מהיכן נמלט העוף? שהרי **בר קטלא** [בן מוות] **הוא**, וצריך היה להרוג אותו מיד! **אלא** מדובר בזמן שעדיין **לא גמר דיניה, ובעי לאתוייה לבי דינא** [לא נגמר דינו, וצריך להביאו לבית הדין], **וקיומי ביה** [ולקיים בו] את הכתוב **"ובערת הרע מקרבך"** (דברים יג, ו).

א ומבררים עתה את דברי המשנה הפוטרת את העופות המוקדשים משילוח הקן: **הני** [אותם] **מוקדשין שהזכרנו היכי דמי** [כיצד בדיוק] מדובר? **אילימא דהוה ליה** [אם תאמר שמדובר שהיה לו] **קן בתוך ביתו ואקדשיה** [והקדיש אותו] — באופן זה **מי מיחייב** [האם מתחייב] הוא בשילוח? והרי בדין השילוח נאמר **"כי יקרא קן צפור"** (דברים כב, ו) — **פרט למזומן** לפניך, כגון קן זה שהיה בתוך ביתו! **אלא** תאמר שמדובר באופן **דחזא** [שראה] **קן בעלמא** [סתם] במקום שאינו שלו, **ואקדשיה** [והקדישו] — ואף באופן זה אין להעמיד את משנתנו, שכן **מי** [האם] **קדוש** הוא על ידי זה? והלא **"ואיש כי יקדיש את ביתו קדש"** (ויקרא כז, יד) **אמר רחמנא** [אמרה התורה]. ומכאן למדים: **מה ביתו** שהוא **ברשותו** של בעליו, הריהו יכול להקדישו, **אף כל** דבר שהוא **ברשותו** יכול אדם להקדישו. ואין הוא יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו! **אלא** תאמר שמדובר באופן **דאגבהינהו** [שהגביה אותם] את **האפרוחים**, וקנה אותם בכך, **ואחר כך אקדשינהו** [הקדיש אותם], **והדר הדרינהו** [ושב והחזיר אותם] לקן — גם באופן זה אין להעמיד את דברי משנתנו, שכן **האי** [באופן זה] **אפילו בחולין נמי לא מיחייב** [גם כן אינו חייב], **דתנא** [שכן שנה החכם] בדינו של מי שנטל **את הבנים והחזירן לקן, ואחר כך חזרה האם עליהן** בעצמה — כיון שכבר זכה בהם, הרי זה בכלל "מזומן", ולכך הוא **פטור מלשלח! אלא** תאמר שמדובר באופן **דאגבהה** [שהגביה אותה] את **האם**, וזכה בה, ועמד **ואקדשה** [והקדיש אותה], **והדרה** [והחזיר אותה] לקן — **גם** באופן זה אין להעמיד את דברי משנתנו, שהרי כבר **מעיקרא** [מתחילה], בשעה שנזדמן לו הקן, **איחייב ליה** [התחייב לו] **בשילוח**, והיה זה **מקמי דאקדשה** [לפני שהקדיש אותה]. ואין ההקדשה שנעשתה לאחר מכן מפקיעה את חיוב השילוח. וכגון זו **דתניא** [ששנינו בברייתא], **ר' יוחנן בן יוסף אומר: אדם שהקדיש חיה, ואחר כך** עמד **ושחטה** — הריהו **פטור מלכסות** את דמה. שאין דמה של חיה השייכת להקדש חייב בכיסוי הדם. ואולם אם **שחטה** כאשר היא של חולין, **ואחר כך** עמד **והקדישה** — הריהו **חייב לכסות** את דמה, **שכן כבר נתחייב בכסוי קודם שיבא לידי הקדש!** ואף כאן היה חיוב שילוח לפני ההקדש, ואי ההקדשה פוטרתו מחיוב זה. **רב אמר** בהסבר דברי משנתנו שמדובר בה **במקדיש פירות** (גוזלות) **שובכו** לקדשי מזבח (לעולת נדבה), ואחר כך כשגדלו הגוזלות **מרדו** וברחו מביתו למקום אחר, וקננו שם. ועתה שנמצאו אין הם בכלל "מזומן". ואילו היו של חולין, היו חייבים בשילוח. ואולם כיון שהם מוקדשים — אי הם חייבים בשילוח. **ושמואל אמר** בהסבר דברי משנתנו שמדובר בה **במקדיש תרנגולתו לבדק הבית**, ולאחר מכן ברחה התרנגולת מביתו, וקננה במקום אחר והרי זו פטורה משילוח, כיון שמוקדשת היא. ואילו היתה זו של חולין, היתה חייבת בשילוח. ושואלים: **בשלמא** [ניחא] **שמואל לא אמר כרב** בהסבר משנתנו — משום **דקא מוקים לה** [שהוא מעמיד אותה, מסביר את האופן המדובר בה] לא רק במקדיש לקדשי מזבח אלא אפילו **בקדשי בדק הבית**, שקדושת דמים היא, שאף היא פוטרת מן השילוח. **אלא רב מאי טעמא** [מה טעם] **לא אמר כשמואל?** ומשיבים: **אמר** [יכול לומר] **לך רב דוקא קפטרי** [פטרתי] **משילוח כגון פירות שובכו** שקדשי מזבח **נינהו** [הם], וטעם הדבר: **שכיון דקדשי** [שקדושים] **הם בקדושת הגוף לא פקעה קדושתייהו מינייהו** [מהם] אפילו כשהם בורחים. **אבל במקדיש תרנגולתו לבדק הבית, דלאו** [שאין] **זו קדשי מזבח, שקדושת דמים בעלמא** [בלבד] **הוא** שיש בדבר — **כיון שמרדה פקעה קדושתייהו** [קדושתם], **וחייבת בשילוח. ושמואל אמר:** אף על פי שברחה התרנגולת שהוקדשה לבדק הבית, הריהי עומדת בקדושתה, כי

בַּר קְטָלָא הוּא! אֶלָּא דְּלָא גָּמַר דִּינֵיהּ וּבָעֵי לַאֲתוּיֵיהּ לְבֵי דִּינָא, וְקַיּוּמֵי בֵּיהּ "וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ".

א הָנֵי מוּקְדָּשִׁין הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דַּהֲוָה לֵיהּ קֵן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְאַקְדְּשֵׁיהּ — מִי מִיחַיַּיב? א"כִּי יִקְרֶא קַן צִפּוֹר" — פְּרָט לִמְזוּמָּן! אֶלָּא דַּחֲזָא קֵן בְּעָלְמָא וְאַקְדְּשֵׁיהּ — וּמִי קָדוֹשׁ? "אִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ" אָמַר רַחֲמָנָא, ב"מַה בֵּיתוֹ — בִּרְשׁוּתוֹ, אַף כֹּל — בִּרְשׁוּתוֹ! אֶלָּא דְּאַגְבְּהִינְהוּ לָאֶפְרוֹחִים וְאַקְדְּשִׁינְהוּ, וַהֲדַר הַדְּרִינְהוּ — הַאי אֲפִילּוּ בְּחוּלִּין נַמִּי לָא מִיחַיַּיב, דִּתְנָא: ג"נָטַל אֶת הַבָּנִים וְהֶחֱזִירָן לַקֵּן, וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה הָאֵם עֲלֵיהֶן — פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ! — אֶלָּא דְּאַגְבְּהָהּ לָאֵם וְאַקְדְּשָׁהּ, וְהַדְּרָהּ — מֵעִיקָּרָא אִיחַיַּיב לֵיהּ בְּשִׁילּוּחַ מִקַּמֵּי דְּאַקְדְּשָׁהּ. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר: הִקְדִּישׁ חַיָּה וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ — פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת, שְׁחָטָהּ וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ — חַיָּיב לְכַסּוֹת, שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּיב בְּכִסּוּי קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי הֶקְדֵּשׁ! — רַב אָמַר: בְּמַקְדִּישׁ פֵּירוֹת שׁוֹבָכוֹ וּמָרְדוּ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בְּמַקְדִּישׁ תַּרְנְגוֹלְתּוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת. בִּשְׁלָמָא שְׁמוּאֵל לָא אָמַר כְּרַב — דְּקָא מוֹקִים לַהּ בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, אֶלָּא רַב מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כִּשְׁמוּאֵל? אָמַר לְךָ רַב: דַּוְקָא קָפְטְרִי מִשִּׁילּוּחַ כְּגוֹן פֵּירוֹת שׁוֹבָכוֹ דְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ נִינְהוּ, דְּכֵיוָן דְּקָדְשֵׁי קְדוּשַׁת הַגּוּף לָא פָּקְעָה קְדוּשַׁתַּיְיהוּ מִינַּיְיהוּ, אֲבָל בְּמַקְדִּישׁ תַּרְנְגוֹלְתּוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת, דְּלָאו קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, דְּקְדוּשַׁת דָּמִים בְּעָלְמָא הוּא, כֵּיוָן דְּמָרְדָה — פָּקְעָה קְדוּשַׁתַּיְיהוּ, וְחַיֶּיבֶת בְּשִׁילּוּחַ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר:

מסורת הש"ס

א. ב"מ קב,א. חולין קלט,ב. קמא,ב. ספרי דברים כב, ו. ילקי"ש תורה תתקל.

ב. ב"ק סט,ב. ב"מ ו,א. ע"ז סג,א. ערכין כא,א. תמורה ט,א. כט,ב. ילקי"ש תורה תרעז, תתקל.

ג. חולין קמא,א. מדרש תנאים לדברים כב, ז. ילקי"ש תורה תתקל.

גרסות

בר קטלא הוא יש בכת"י: **בר קטלא הוא ליקטיליה.**

ובעי לאתוייה לבי דינא בכת"מ: **ובעי לאתוייה** ויש בכת"י: **ובעי איתוייה לבי דינא לקיומא ביה.**

דהוה ליה קן בתוך ביתו בכת"מ: **דהוה בביתיה** יש בכת"י: **דהוה ליה קן בביתיה** וכן: **דהו"ל קן בחולין.**

קן צפור פרט למזומן בכת"מ: **קן צפור.**

קן בעלמא ואקדשיה בכת"מ: **קן ואקדשיה.**

ומי קדוש יש בכת"י: **מי יקדש.**

יקדיש את ביתו קדש בכת"מ: **יקדיש את ביתו.**

הדרינהו האי אפילו בחולין בכת"מ: **הדרינהו בחולין.**

דתנא נטל בכת"מ: **דתנן נטל.**

והדרה מעיקרא איחייב ליה בשילוח מקמי דאקדשה בכת"מ: **ואהדרה איחייב ליה בשילוח הקן מעיקרא.**

יוחנן בן יוסף בכת"מ: **יונתן בן יוסף.**

מוקים לה בקדשי בכת"מ: **מוקי אפי' בקדשי.**

אמר לך רב דוקא קפטרי משילוח כגון פירות בכת"מ: **דוקא פירות.**

מינייהו אבל במקדיש תרנגולתו לבדק הבית דלאו קדשי מזבח דקדושת דמים בעלמא הוא כיון דמרדה פקעה קדושתייהו וחייבת בשילוח בכת"מ: **אבל קדשי בדק הבית דקדושת דמים בעלמא הוא דקדישי כין דמרדי פקעה להו קדושתייהו.**

ושמואל אמר כל היכא דאיתיה בבי גזא דרחמנא איתא בכת"י: **ושמואל כל היכא דאיתנהו בי גזא דרחמנא קיימי.**

תוספות

כיון דמרדו פקעה קדושתייהו — שמעינן מהכא דאווזים ותרנגולים של חולין, שמרדו בבעליהם והלכו להן, הוו הפקר והמחזיק בהן — זכה. דהא הכא היינו טעמא: כיון דמרדו הוו הפקר, וחייבין בשלוח.

בר קטלא הוא — ומהיכן נמלט? ובערת הרע — מגזה על כל הפוגע בחייבי מיתה להצילן לגמרי דין, כדי לבער רשעים מישראל. מי מיחייב — אפילו כשהוא חולין? אלא דחזא קן בעלמא — במקום שאין קנוי לו, והציליס אינן שלו, דהא כל מקום שהציליס שלו, אפילו על ידי זכייה חלר המשתמרת לאדם שלא מדעתו — חשיב ליה מזומן, ד"השומר את הפרה" (בבא מציעא קב,ב). אלא דאגבהינהו לאפרוחים — וזכה בהו ואקדשינהו, ומאחר דאפרוחין קדושים — נפטר מלשלח את האם. והדר אהדרינהו — ומזרה האם עליהן. פטור מלשלח — דהא כיון דזכה בהו — "מזומן" קרינא בהו איחייב ליה בשילוח — כשמצאן, ומשום דאקדשה בתר הכי — לא פקע ליה שום מצוה מיניהו, דתניא וכו' מוקדשים אין כשר הדם נוהג בהן, כדאמרינן בפרק "כסוי הדם" (חולין פג,ב) משום שמיטה שאינה רשויה שאסורים בהנאה. שחטה ואחר כך הקדישה חייב לכסות — דחיובא דחיי עליה לא פקע. רב אמר — לתרוצא למתניתין. במקדיש פירות שובכו — גוזלות שובכו למזבח לעולת נדבה, ואחר כך כשגדלו אותן פירות מרדו, וילאו וקננו במקום אחר. דמעיקרא כי אקדשינהו, דידיה הוו, ומה הקדש עליהו, והשתא דמצאן — לאו מזומן הוא. ואי הוו חולין — הוו מיחייבי. והא דתנקט "פירות", ולא אמר "מקדיש שובכו עצמו" — משום דיוסי אינן רגילין אלא כשהן קטנים, ורב לא אמר למילתיה אלא בקדשי מזבח. דקא מוקים ליה אפילו בקדשי בדק הבית — ואשמועינן רבותא דלאו על גב דקדושת דמיס בעלמא הוא — פטור מלשלח, כדאמרן טעמא: שאתה מצווה להציאו לידי גזבר. לא פקעה קדושתייהו — במרידתן לא יצאו מכח הקדש. פקעה קדושתייהו — ומיחייבי בשילוח.

עיונים

בר קטלא הוא נחלקו המפרשים בהסבר הדברים. יש שאמרו שכיון שנגמר דינו בבית הדין, מהיכן הוא יכול להימלט (רש"י). שכיון שבעל חיים ההורג אינו נידון למיתה בבית דין אלא בפניו (סנהדרין עט,ב), אין זה מסתבר שנמלט קודם מבית הדין.

ויש שפירשו שכיון שבן מוות הוא העוף, ברור שאין לשלחו, ואין צורך לרבינא להשמיענו מתוך דרשת הכתוב שאין מצוות שילוח נוהגת בעוף זה. שהרי לא ציוותה התורה על שילוח שיש בו תקלה (ריטב"א, ר"ן). ולא זו בלבד אלא שכל המוצא עוף שהרג את הנפש ונידון למוות בבית דין, הריהו חייב להרוג עוף זה, ואין מקום לצוות על שילוחו, שכן מצוות המתתו של העוף דוחה את שילוחו (ריטב"א).

ובעי לאתויי לבי דינא כי מצוה היא על כל הפוגש בחייבי מיתה להביאן לבית דין כדי לבער רשעים מישראל (רש"י). ואף שאמרה כן התורה בבני אדם שזה המוגדר כ"רע" יש לבערו מקרב ישראל, הרי זה נלמד בקל וחומר שכך הוא גם בבעלי חיים המוגדרים כ"רע" (ריטב"א). אכן יש שכתבו שאין מצות "ובערת הרע מקרבך" נוהגת בבעלי חיים אלא בבני אדם בלבד (מ"מ הלכות נזקי ממון פ"י ה"ז, וכן עולה מדברי רש"י).

ואף שבסוגייתנו נאמר כי כי גם בעוף שהרג את הנפש יש להביאו לבית הדין לקיים בו מצות "ובערת הרע מקרבך", כתבו אחרונים בפירוש הדברים כי אמנם אין המצוה נוהגת אלא בבני אדם. ואולם כיון שכלל הוא בבעלי חיים, ש"כמיתת הבעלים מיתת השור" (ב"ק מה,א), שכדרך שנוהגים בהמתת בני אדם בבית דין כן נוהגים בהמתת בעלי חיים בבית דין, לכך אף בבעלי חיים יש לנהוג כדרך שנוהגים בבני אדם ולהביאם לבית דין כדי שיבערום (חת"ס).

וקיומי ביה ובערת הרע מקרבך דנו אחרונים בשאלה מדוע לא תבוא מצות שילוח הקן, שיש בה עשה ("שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך"), ולא תעשה ("לא תקח האם על הבנים") ותדחה את מצות עשה של "ובערת הרע מקרבך". והשיבו כי מצות העשה של "ובערת הרע מקרבך" עדיפה, שהרי אין חיובה של מצוה זו תלוי ברצונו של האדם אם יעשה אותה אם לאו, שחובה היא עליו. מה שאין כן מצות שילוח הקן, שתלויה ברצונו של האדם, שאם אין האדם רוצה לקחת את האפרוחים או את הביצים מן הקן — הריהו פטור משילוח האם (הובא בר"ן, והר"ן עצמו תהה על עצם השאלה, שהרי אין עשה דוחה עשה, ואף מצות עשה כגון זו שיש עימה גם מצות לא תעשה, אינה דוחה מצות עשה אחרת).

והסיקו אחרונים מדבריו כי אין מצות שילוח הקן חובה על האדם, אלא הריהי תלויה ברצונו. שלא אמרה התורה מצוה זו אלא במי שרוצה לקחת את הבנים. ואולם יש מהאחרונים שכתב כי מצות שילוח הקן הריהי חובה גמורה על האדם, שכל הנקרה על דרכו קן ובו אם על בניה, הריהו חייב בשילוח האם, גם אם אין הוא רוצה לקחת את הבנים לעצמו (שו"ת חוו"י). וכתבו עוד כי דבר זה שנוי במחלוקתם של ראשונים, ולדעת רש"י ותוס' (להלן קמ,ב) תלויה מצוה זו ברצונו של האדם, ואולם לדעת הרמב"ן והרשב"א הרי זו חובה שאינה תלויה ברצונו. ויעוין עוד להלן קמ,ב ב"עיונים"

ומי קדוש איש כי יקדיש את ביתו קדש אמר רחמנא מן הדברים עולה כי אין אדם יכול להקדיש דבר שאינו שלו, ובכלל זה אף חפץ של הפקר שעומד לזכות בו עוד מעט, וכגון קן זה שהוא של הפקר וטרם זכה בו. ואולם יש מהראשונים שכתבו כי יכול אדם להקדיש דבר אף שאינו עתה שלו באופן שמקדישו לכשיבוא לידו, ובזמן שכבר עתה יש לו אפשרות לזכות באותו דבר הפקר (רא"ש בנדרים בשם ר"י). אכן יש שכתבו כי אפשר להקדיש חפץ של הפקר, וחל ההקדש אף שלא בא החפץ לידו (תוס' רי"ד נדרים), ובאשר לשאלה שאין זה כדברים העולים מסוגייתנו הסבירו כי יש להבחין בין קדושת דמים לקדושת בדק הבית (חת"ס).

דכיון דקדשי קדושת קדושת הגוף לא פקעה קדושתייהו מינייהו ולכך פטורים ממצות שילוח הקן, אבל המקדיש לבדק הבית (כגון המקדיש תרנגולתו, שאין היא למזבח אלא לדמיה ולבדק הבית) — פקעה קדושתם בבריחתם, והרי הם כהפקר וחייבים בשילוח. וכתבו המפרשים שעיקר של דין מעילה בדבר שיש בו קדושת דמים הריהו משום גזל ההקדש, ואילו עיקר דין מעילה בדבר הקדוש בקדושת הגוף הריהו מחמת עצמותו של החפץ (וכמו בשאר איסורי הנאה). ולכך יש מעילה בדבר הקדוש בקדושת הגוף גם אם אין בו שווי ממוני.

אורח ההלכה

מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. כיצד? היה לו פקדון ביד אחר וכפר בו זה שהוא אצלו — אין הבעלים יכולים להקדישו. כגמרא. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ו הכ"ב).

נטל את הבנים והחזירן לקן ואחר כך חזרה האם עליהן שלח את האם ונטל את הבנים, ואחר כך החזירם לקן וחזרה האם עליהם — פטור מלשלח. כברייתא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פי"ג ה"ז. שו"ע יו"ד רצב, ה).

שחטה ואחר כך הקדישה שחט חיה או עוף ואחר כך הקדישם או הקדיש את הדם — חייב לכסות את דמם. כר' יוחנן בן יוסף. (רמב"ם שם פי"ד ה"ג).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

לה' הארץ — אינן מבודין, שבכל מקום שהם — של הקדש הן. הא מקמי דשמעיה מרבי יוחנן רבו — הוה קיים ליה: כיון דמרדה פקעה לה קדושתה. ומאי דשמעיה מרבי יוחנן דתריץ ליה "לה' הארץ ומלואה" — קבלה ממנו, ומשום הכי פטור במקדיש ומאכל. הא דאמר הרי עלי — "להביאו". וכשהפרישה אחר כך נגנבו ואבדו — אף על גב דכי גזא דרחמנא הוא, לא קיים נדרו. נדר האומר הרי עלי עולה — ואחר כך הפרים בהמה, ואמר "הרי זו לנדרי". אם מתה — חייב באחריותה, הואיל ומעיקרא אדעתא דאיחסר הקרבה — דכי אמר "עלי" — הכי קאמר: עלי להביאו לעזרה. אבל בדק הבית — גְּזֵרוּ בהפרשתו. ואי משום דלא הביאו ליד גזבר — הכל גזברים הן, ד"לה' הארץ". ובית זה קרבן — "לבדק הבית". שאף הן נקראים "קרבן", כענין שנאמר (במדבר לא) "ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב", וקדושת דמיהם הם. שור זה עלי עולה — אף על גב דאמר "זה" — כיון דקאמר "עלי", "עלי להביאו" קאמר. וכן בית לבדק הבית — למוכרו, להביא דמיו ליד גזבר. אבל היכא דאיתנהו — כגון מעות שאבדו — כי גזא דרחמנא אתנהו, ואם הוציאן הגנב — הוא מעל, ועליו לשלמן להקדש. בערכין — האומר "ערכי עלי", והפרים ערכו. דלא מיתמר ליה בלא עלי — דלא אפשר למימר "הרי זה" בלשון ערך דהא עדיין לא קבל חובת ערך עליו. דאי נימא ערכי — ולא "עלי" — אמאן רמי הא? ולדר לשלומי? אם אמר ערך פלוני — ולא אמר "עלי" — אמאן רמי? ועוד תניא — דמייב באחריותו. ונתן את הערכך — בפודה שדה מקנה מן ההקדש כתיב "והשב לו הכהן את מכסת הערכך עד שנת היובל ונתן את הערכך" — הוה ליה למכתב "ונתן אותו", או "וְנָתָנוֹ", מה תלמוד לומר "הערכך"? שמע מינה: אערכין קמהדר. לפי שמצינו בהקדשות ומעשר שני שהן מתחללין על המעות — כשהפרים פדיונן ואבד — אינו חייב באחריותן, דהא כתיב "ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו", ולא כתיב היה נתינה, אלא משהפרישו ואמר "הרי זה מחולל על זה" — נקרא ערך להקדש דמיו, ויצא לחולין להקדש.

תוספות

דוקא מת ונפל דליתנהו — לאו דוקא נקט "מת", דהא שור אפילו נגנב או נאבד נמי חייב באחריותו, שהוא קדשי המזבח. ולרבי יוחנן "נפל" נמי לאו דוקא.

לפי שמצינו בהקדשות ומעשר שני כו' — תימה: באיזה הקדש מיירי? אי דאמר "הרי זה" — מאי איריא דנקט לאחר שנתחללו, אפילו הקדש עצמו נגנב או נאבד אין חייב באחריותו! אלא על כרחך דאמר "עלי" — אף על גב דבהקדש גופיה חייב באחריותו, כיון שנתחלל — אינו חייב באחריות המעות. ואם כן, מה קאמר "יכול אף זה כן"? היאך דומה ערך להקדש שנתחלל?

כָּל הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ, בְּבֵי גַּזָּא דְּרַחֲמָנָא אִיתָא, דִּכְתִיב "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ". וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּמַקְדִּישׁ תַּרְנְגוֹלְתּוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת וּמָרְדָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: וְכֵיוָן שֶׁמָּרְדָה פָּקְעָה לֵיהּ קְדוּשָּׁתָהּ! אָמַר לֵיהּ: בְּבֵי גַּזָּא דְּרַחֲמָנָא אִיתָא, דִּכְתִיב "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ". וְרָמֵי דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אַדְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. דְּאִיתְּמַר: "מָנָה זֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת" וְנִגְנְבוּ אוֹ נֶאֱבְדוּ — הרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לִידֵי גִּזְבָּר. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: כָּל הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ — בְּבֵי גַּזָּא דְּרַחֲמָנָא אִיתֵיהּ, דִּכְתִיב "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ". קַשְׁיָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ אַדְּרֵישׁ לָקִישׁ, קַשְׁיָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן! — דְּרֵישׁ לָקִישׁ אַדְּרֵישׁ לָקִישׁ לָא קַשְׁיָא, הָא מִקַּמֵּי דִּשְׁמָעֵיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן רַבֵּיהּ, הָא לְבָתַר דִּשְׁמָעֵיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן רַבֵּיהּ. אֶלָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן קַשְׁיָא! — דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן נַמִּי לָא קַשְׁיָא, הָא — דַּאֲמַר "עָלַי", הָא — דַּאֲמַר "הֲרֵי זוֹ". — מִכְּלָל דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אַף עַל גַּב דַּאֲמַר "עָלַי" לָא מִחַיַּיב? וְהָתַנְיָא: אֵיזֶהוּ נֶדֶר וְאֵיזוֹ הִיא נְדָבָה, נֶדֶר — הָאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי עוֹלָה", נְדָבָה — הָאוֹמֵר "הֲרֵי זוֹ עוֹלָה". וּמַה בֵּין נֶדֶר לִנְדָבָה? נֶדֶר — מֵתָה אוֹ נִגְנְבָה אוֹ שֶׁאָבְדָה, חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ. נְדָבָה — מֵתָה אוֹ נִגְנְבָה אוֹ שֶׁאָבְדָה, אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ! — אָמַר לָךְ רֵישׁ לָקִישׁ: הָנֵי מִילֵּי קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, דִּמְחוּסַּר הַקְרָבָה, אֲבָל קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, דְּלָאו מְחוּסַּר הַקְרָבָה, אַף עַל גַּב דַּאֲמַר "עָלַי" — לָא מִחַיַּיב. — וְהָתְנַן: הָאוֹמֵר "שׁוֹר זֶה עוֹלָה", "בַּיִת זֶה קָרְבָּן". מֵת הַשּׁוֹר, נָפַל הַבַּיִת — אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן. "שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה", "בַּיִת זֶה עָלַי קָרְבָּן". מֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת — חַיָּיב לְשַׁלֵּם! — הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּמֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת חַיָּיב לְשַׁלֵּם — דְּלֵיתְנֵהוּ, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיתְנֵהוּ, כָּל הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ — בְּבֵי גַּזָּא דְּרַחֲמָנָא אִיתֵיהּ, דִּכְתִיב "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ".

ב אָמַר רַב הַמְנוּנָא: הַכֹּל מוֹדִים בַּעֲרָכִין, אַף עַל גַּב דַּאֲמַר "עָלַי" — לָא מִחַיַּיב. מַאי טַעְמָא — דְּלָא מִיתְּמַר לֵיהּ בְּלָא "עָלַי". הֵיכִי לֵימָא? לֵימָא "עֶרְכִּי" — אַמַּאן? לֵימָא "עֶרֶךְ פְּלוֹנִי" — אַמַּאן? מַתְקִיף לָהּ רָבָא: לֵימָא "הֲרֵינִי בְּעֶרְכִּי", "הֲרֵינִי בְעֶרֶךְ פְּלוֹנִי"! וְעוֹד, תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: "וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַה'" — מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּהֶקְדֵּשׁוֹת וּמַעְשְׂרוֹת — שֶׁמִּתְחַלְּלִין עַל מָעוֹת, שֶׁבְּחוּלִּין נִגְנְבוּ אוֹ שֶׁאָבְדוּ — אֵינָן חַיָּיבִין בְּאַחֲרָיוּתָן,

מסורת הש"ס

ד. ר"ה ו,א. ילקי"ש תורה תלו, תתקל.
ה. ירושלמי שקלים פ"ב ה"א.
ו. חולין לט,א.
ז. קינים פ"א מ"א. ר"ה שם. מגילה ח,א. ירושלמי ר"ה פ"א ה"א.
ח. ערכין כ,ב. ירושלמי קדושין פ"א ה"ו. ילקי"ש תורה תרעז.
ט. ילקי"ש תורה תרעח.

גרסות

וכיון שמרדה פקעה ליה קדושתה אמר ליה בבי גזא דרחמנא איתא דכתיב לה' הארץ ומלואה בכתי"מ **כיון דמרדה פקעה קדושתה א"ל לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה. מנה זה לבדק הבית ונגנבו או נאבדו רבי יוחנן אמר חייב באחריותן עד שיבואו לידי גזבר וריש לקיש אמר כל היכא דאיתיה בבי גזא דרחמנא איתיה דכתיב לה' לבדק הבית ונגנב אבל שאבד ר' יוחנן אמר חייב באחריותן עד שיבא לידי הגזבר ור"ל אמר לה'.**
קשיא דריש לקיש אדריש לקיש קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן דריש לקיש בכתי"מ: **קשיא דר"ל אדר"ל קשיא דר"ל אדר"ל בשלמא דר"ל.**
דשמעיה מרבי יוחנן רביה הא לבתר דשמעיה מרבי יוחנן רביה בכתי"מ **דלשמעיה הא מבתר דשמעיה לר' יוחנן.**
דרבי יוחנן אדרבי יוחנן נמי לא קשיא בכתי"מ **ל"ק.**
דאמר הרי זו בכתי"מ **דאמר זו.**
או שאבדה בכתי"מ ובמשניות קנין חסרות מלים אלה.
אמר לך ריש לקיש הני. בכתי"מ: **הני.**
דמחוסר הקרבה אבל קדשי בדק הבית דלא מחוסר הקרבה אף על גב דאמר עלי לא מחייב והתנן האומר שור בכתי"מ **דמחסרי הקרבה אבל קדשי בדק הבית דלא מחסרי הקרבה לא וקדשי בדק הבית כי אמר עלי לא מחייב והתניא שור.**
בית... נפל... בית... מת בכתי"מ: **ובית... ונפל... ובית... ומת.**
הבית אינו חייב באחריותן בכתי"מ ובמשניות: **הבית פטור מלשלם.**
הני מילי היכא דמת השור ונפל הבית חייב לשלם דליתנהו אבל היכא דאיתנהו כל היכא דאיתיה בבי גזא דרחמנא איתיה דכתיב לה' הארץ ומלואה בכתי"מ: **ה"מ מת ונפל דליתנהו אבל היכא דאיתנהו בי גזא דרחמנא קיימא.**

המשך גרסות ראה בהשלמות

לשון

גזא מקור המלה הוא בפרסית ganz ומשמעה אוצר. מלה זו בצורת "גנזך" או "גנז" מופיעה במקרא.
גזבר מלה זו המופיעה כבר במקרא (עזרא א, ח) שאולה כנראה מן הפרסית העתיקה ganzabara (ganz משמעו — אוצר, ו—bara משמעו — נושא), ומשמעה — הממונה על האוצרות.

קדושתה עליה. ותוהים על הסבר זה: אם דברי ר' יוחנן בענין חובת תשלומים למקדש בגניבה נאמרו כשאמר המקדיש "הרי עלי", **מכלל** זה נלמד כי לשיטת **ר' שמעון בן לקיש** החולק עליו וסבור שאינו חייב בתשלומים, הוא הדין **אף על גב** **שאמר** "הרי עלי", **שלא מחייב** [אינו חייב] [אף על פי] לשלם אותו? **והתניא** [והרי שנויה ברייתא]: **איזהו נדר ואיזו היא נדבה?** נדר — כגון **האומר** "הרי עלי עולה", **נדבה** — **האומר** "הרי זו עולה". **ומה בין נדר לנדבה? נדר** — אם **מתה** **הבהמה** **או נגנבה** **או שאבדה, חייב באחריותה,** שהרי קיבל עליו אחריות. ואילו **בנדבה** — **אם מתה** **או נגנבה** **או שאבדה, אינו חייב באחריותה!** ומשיבים: **אמר** [יכול לומר] **לך** על כך **ריש לקיש** כי **הני מילי** [דברים אלה] שהאומר "הרי עלי" חייב באחריות, אמורים דווקא **בקדשי מזבח,** שכן נדר להביאו למקדש להקרבה, ועתה הרי זה **מחוסר הקרבה. אבל קדשי בדק הבית, דלאו** [שאינו] **מחוסר הקרבה, אף על גב** [אף על פי] **שאמר** "הרי עלי" — **לא מחייב** [אינו חייב] באחריותם אם נגנבו או אבדו. ומקשים על הבחנה זו, **והתנן** [והרי שנינו במשנה] בדינו של **האומר** "שור זה עולה" או שאמר "בית זה קרבן", אם **מת השור** או **נפל הבית** — **אינו חייב באחריותן.** ואם אמר "שור זה עלי עולה" או "בית זה עלי קרבן", **מת השור** או **שנפל הבית** — **חייב לשלם.** הרי איפוא שאף בקדשי בדק הבית, האומר "הרי עלי" חייב באחריות הדבר המוקדש! **ומשיבים: הני מילי** [דברים אלה] שהאומר "הרי עלי לבדק הבית" חייב באחריות, אמורים דווקא **היכא** [במקום] **שמת השור** או **שנפל הבית,** שבמקרים אלה הריהו **חייב לשלם,** ומדוע? משום **דליתנהו** [שהם אינם נמצאים עוד], **אבל היכא דאיתנהו** [במקום שהם עדיין נמצאים], כגון כסף שנגנב או שאבד, בזה אומרים אנו כי **כל היכא דאיתיה, בבי גזא דרחמנא איתיה** [בכל מקום שהוא נמצא, בבית אוצרו של הקדוש ברוך הוא הוא נמצא], **דכתיב** [שנאמר] **"לה' הארץ ומלואה".**

ב למעלה הובאה מחלוקתם של ר' יוחנן וריש לקיש בדינו של האומר "הרי עלי לבדק הבית" אם הוא חייב באחריותו של הדבר המוקדש. ובענין זה **אמר רב המנונא** כי לא נחלקו אלא בהקדש, אבל **הכל מודים בערכין, שאף על גב** [אף על פי] **שאמר** "ערכי **עלי**" והפריש את דמי ערכו, ולאחר מכן נגנב או שאבד הכסף — **לא מיחייב** [אינו חייב] **באחריותו. מאי טעמא** [מה טעם הדבר]? **דלא מיתמר ליה** [שאין הדבר יכול להיאמר לו] **באופן שונה.** שהרי אין הוא יכול לומר בערכין "הרי זה" (שהרי עדיין לא קיבל עליו חובת ערך). כלומר, שאי אפשר לבטא את הערכים **בלא** לומר את המלה **"עלי"**, ואין הכוונה שהוא מקבל עליו אחריות. כי **היכי לימא** [כיצד יאמר] **בלא** "עלי"? **אם לימא** [יאמר] **"ערכי"** בלבד, **ובלא** "עלי" — **אמאן** [על מי] מוטלת חובת תשלום זה הנדר? **ואם לימא** [יאמר] **"ערך פלוני", ובלא** שאמר "עלי" — **גם כן** השאלה היא: **אמאן** [על מי] מוטל החיוב? **מתקיף לה** [מקשה על כך] **רבא: לימא** [שיאמר] **"הריני בערכי", או "הריני בערך פלוני"** ולא יאמר "הרי עלי"! **ועוד, הרי תניא** [שנויה ברייתא] בענין הפודה שדה מקנה מן ההקדש, **שר' נתן אומר** על הכתוב "וחשב לו הכהן את מכסת הערכך עד שנת היובל **ונתן את הערכך ביום ההוא קדש לה'"** (ויקרא כז, כג) — יכול היה הכתוב לומר "ונתן אותו" או "ונתנו", **מה תלמוד לומר** (מלמדנו הנאמר) בכתוב החוזר "ונתן את הערכך"? **לפי שמצינו** (שמצאנו) **בהקדשות ומעשרות** שהריהם **מתחללין על מעות שבחולין.** ואותן מעות אם **נגנבו** **או שאבדו** — הבעלים **אינן חייבין באחריותן,**

אורח ההלכה

איזהו נדר ואיזו היא נדבה וכו' איזה הוא נדר ואיזוהי נדבה? האומר "הרי עלי עולה", או "הרי עלי שלמים", או "הרי עלי מנחה", או "הרי דמי בהמה זו עלי עולה", או "הרי דמי בהמה זו עלי שלמים" — זהו הנדר. אבל האומר "הרי בהמה זו עולה", או "דמי בהמה זו עולה", או "דמי בהמה זו שלמים", או "הרי העשרון הזה מנחה" — הרי זו נדבה. כמשנה בקינים וכברייתא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעשה הקרבנות פי"ד ה"ד).

ומה בין נדר לנדבה וכו' מה בין נדרים לנדבות? שהנודר אם הפריש קרבנו ואבד או נגנב — חייב באחריותו, עד שיקריב כמו שנדר. והמתנדב ואומר "זו", אם מת או נגנב — אינו חייב באחריותו. כמשנה בקינים וכברייתא. (רמב"ם שם ה"ה).

שור זה עלי עולה בית זה עלי קרבן מת השור ונפל הבית האומר "דמי שור זה עלי עולה", או "דמי בית זה עלי קרבן", ומת השור או נפל הבית — חייב לשלם. כמשנה בערכין. (רמב"ם שם ה"ז).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

מעתה **יכול** יהא הדין **שאף זה** הערך **כן** הוא, שאם נגנב או אבד, אין חייבים באחריותו? לכך **תלמוד לומר** (מלמדנו הנאמר) "**ונתן את הערכך**" (ויקרא כז, כג) — הרי אלה **חולין עד שיבאו לידי הגזבר**, ולכן יש עליו התחייבות. הרי איפוא שגם בערכין הריהו חייב באחריותם, ושלא כדברי רב המנונא! **אלא**, אי איתמר, **הכי איתמר** [אם נאמר, כך נאמר], בלשון זו **אמר רב המנונא: הכל מודים בערכין, דאף על גב** [שאף על פי] **שלא אמר** "הרי עלי" — הריהו **מיחייב** [חייב] באחריותם, וטעם הדבר: **דכתיב** [שכן נאמר] "**ונתן את הערכך**" — לומר: **חולין הן בידך עד שיבאו לידי גזבר.**

א שנינו במשנתנו כי יש **חומר** (חומרה) **בדין כסוי** שאינה קיימת בדין שילוח הקן. שהרי כיסוי הדם נוהג בין בחיה ובין בעוף, וכמו כן הריהו נוהג בין בבעל חיים המזומן לפניו ובין בזה שאינו מזומן, ואילו מצות שילוח הקן אינה נוהגת אלא בעוף ולא בחיה, ודווקא בעוף שאינו מזומן לפניו. ובענין זה מביאים עוד, **תנו רבנן** [שנו חכמים בברייתא] על הנאמר בשני פסוקי פרשיית שילוח הקן "**כי יקרא קן צפור לפניך** בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך (דברים כב, ו—ז): **מה תלמוד לומר** (מלמדנו הנאמר) בכתוב זה בפרטיו? ומסבירים: **לפי שנאמר** בפסוק השני "**שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך**", ובא כפל הלשון "שלח תשלח" להורות על השתדלותו היתירה של האדם בקיום מצוה זו — **יכול** יהא הדין שצריך האדם **שיחזור** (יסתובב) **בהרים וגבעות** בחיפושים אחר קן, **כדי שימצא קן** ויקיים מצוה זו? לכך **תלמוד לומר** בתחילת הפרשייה "**כי יקרא**" — רק **בקן** המאורע (שהזדמן) **לפניך** נאמרה המצוה, ואין אדם צריך לחפש אחר קן לקיים מצווה זו. ומן הכתוב "**קן**" למדים אנו כי המצוה נאמרה בקן **מכל מקום** (כל שהוא), שאף בזה שיש בו רק אפרוח אחד או ביצה אחת אמורים הדברים. ומן הכתוב "**צפור**" למדים אנו כי המצוה נאמרה דווקא בצפור **טהורה ולא בטמאה**. ועוד, מן הכתוב "**לפניך**" יש ללמוד כי נוהגת המצוה בקן המזדמן **ברשות היחיד**, כגון פרדס ושדה שאינם שמורים (שאין הקן הנמצא בהם נקנה לבעלי הפרדס והשדה). ובא הכתוב "**בדרך**" ללמדנו כי נוהגת המצוה בקן הנמצא **ברשות הרבים**. ובאשר לדינו של הקן הנמצא **באילנות מנין** לנו שאף הוא בכלל המצוה? לכך **תלמוד לומר** "**בכל** עץ". ובדינו של קן הנמצא **בבורות שיחין ומערות מנין** לנו שאף הוא חייב בשילוח? לכך **תלמוד לומר** "**או על הארץ**" שחייב הקן בכל האופנים בו הוא נמצא על הארץ. ושואלים: **וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר**, שמן הכתוב "בכל עץ או על הארץ" למדים שחייבים בשילוח הקן בכל האופנים, מעתה תחילת הכתוב "**לפניך בדרך**" **למה לי**? ומשיבים: **לומר לך**: **מה דרך** מתאפיינת היא בכך **שאין קנו בידך** (שאינו מזומן ואינו קנוי לך), **אף כל** אופן אחר הריהו חייב בשילוח הקן דווקא בזמן **שאין קנו בידך**, **מכאן אמרו** חכמים כי **יוני שובך ויוני עלייה שקננו בטפיחין** (בכוכים קטנים בקירות) **ובבירות** (דירות ומגדלי עיר), **ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדס** — **חייב בשילוח**, שאין כל אלה בכלל "קנו בידך". **אבל** אם **קננו בתוך הבית, וכן יוני הרדסיאות** — הריהו **פטור משילוח.**

ב ומבררים את דברי הברייתא, **אמר מר** [החכם] בברייתא: **מה דרך שאין קנו בידך, אף כל שאין קנו בידך**. ושואלים: **הא** [לימוד זה] **למה לי**? **והלוא מ"כי יקרא" נפקא** [יוצא, נלמד הדבר], שהביטוי "**כי יקרא**" כוונתו **פרט למזומן!** ומוסיפים: **ועוד**, "**לפניך**" **למה לי**? **אלא** הכתוב "**לפניך**" **בא לאתויי** [להביא, לרבות] את אלה **שהיו** בתחילה **לפניך** ואחר כך **מרדו** וברחו למקום אחר, ושם קיננו. ומה שנאמר "**בדרך**" — הרי זה בא ללמד כדברי **רב יהודה שאמר בשם רב**, שכן **אמר רב יהודה אמר רב**: **מצא קן בים**, וכגון ששטף הים את האילן, והיה קן בראש האילן — הריהו **חייב בשילוח**, וטעם הדבר, שכן **נאמר** "**כה אמר ה' הנותן בים דרך** ובמים עזים נתיבה" (ישעיה מג, טז), הרי שהלשון "דרך" משמשת אף בים. ושואלים: **אלא מעתה אם מצא קן** פורח **בשמים**, וכגון עוף הנושא קן באויר, **דכתיב** [שכן נאמר] בעוף "**דרך הנשר בשמים**" (משלי ל, יט), **הכי נמי דמיחייב** [כך גם כן תאמר שהוא חייב] **בשילוח הקן!** ומשיבים: אין זו קושיה, כי באשר לשמים, "**דרך נשר**" **איקרי** [נקרא], ואילו "**דרך**" **סתמא לא איקרי** [סתם אינו נקרא], אבל דרך בים נקראת "דרך" סתם.

ג **אמרי ליה** [אמרו לו] **פפונאי** (בני המקום הנקרא פפוניא) **לרב מתנה**: מי שמצא **קן בראשו של אדם מהו** לענין שילוח הקן, **האם אף זה** בכלל הכתוב "על הארץ"? **יכול אף** — ערכין משהפרישן יפטר? **תלמוד לומר ונתן את הערכך קדש** — אין ערכין קדושין עד שעת נתינה. וקרא הכי מדרשינן: "ותשב לו הכהן למקדיש את שדה מקנה את מכסת הערכך", ושבקיה. והאי "את הערכך" קאי אערכין, דאילו בפדיון הקדש כתיב לעיל מיניה "והיה לו", בלא שום נתינה. הכי גרסינן לפי שנאמר שלח תשלח — שתי פעמים, שומע אני לחזור אחר המצוה הזאת עד שתצא לידו. **תלמוד לומר** כי יקרא **במאורע** — הכתוב מדבר, לכשיקרא. קן מכל מקום — אפילו באפרוח אחד או בביצה אחת, כדתנן במתניתין. **צפור טהורה ולא טמאה** — לקמן מפרש לה רבי יצחק: "עוף" — משמע בין בטומאה בין בטהור, אבל "צפור" — לא תשכחן בטומאים אלא בטהוריים. **לפניך** — משמע ברשות היחיד, כגון בפרדס ובשדה שאינה משתמרת, דלא קניא ליה מארו, דלאו מזומן הוא. **בדרך** — להביא רשות הרבים. שאין קנו בידך — אין קן מזומן לך, ואין קנוי לך. יוני שובך — ויוני מדבריות שקננו בשובך. ובשלהי פרקין פריך: הא כיון דמלרו קונה לו הביצים, מזומן הוא! **טפיחים** — שנותנין בהן קדרות קטנות בחומה, וקורין בוייל"ש. **ובבירות** — דירות ומגדל עיר. שקננו **בפרדס** — שמרדו, דהשתא אין קנו בידך. ועוד **לפניך** למה לי — משום רשות היחיד דפרדס, הואיל וסופנו לרבות את הכל? **אלא לפניך** — מיבעי ליה לחייב את שהיו כבר שלו ומרדו. **בדרך** — נמי מיבעי ליה לכדרב יהודה. **קן בים** — שששטף הים את האילן, והיה קן בראשו — חייב נשלח, היה נמי איקרי "דרך". **קן בשמים** — עוף נושא קן באויר. דרך סתמא לא איקרי — אבל יש איקרי "דרך" סתמא, "הנותן בים דרך".

תוספות

[שייך לעמ' קלח,ב] **שכסוי** הדם נוהג כו' — תימה: אמאי לא תני "שכסוי הדם נוהג בזכרים ונקבות, ושלוח הקן אינו נוהג אלא בנקבות"?

בדרך כדרב יהודה כו' — ואם תאמר: אמאי איצטריך ריבויא לקן שבים?

יכול אף זה הדין שאף זה הערך כן הוא, שאם נגנב או אבד, אין חייבים באחריותו? לכך תלמוד לומר (מלמדנו הנאמר) "ונתן את הערכך" (ויקרא כז, כג) — הרי אלה חולין עד שיבאו לידי הגזבר, ולכן יש עליו התחייבות. הרי איפוא שגם בערכין הריהו חייב באחריותם, ושלא כדברי רב המנונא! אלא, אי איתמר, הכי איתמר [אם נאמר, כך נאמר], בלשון זו אמר רב המנונא: הכל מודים בערכין, דאף על גב [שאף על פי] שלא אמר "הרי עלי" — הריהו מיחייב [חייב] באחריותם, וטעם הדבר: דכתיב [שכן נאמר] "ונתן את הערכך" — לומר: חולין הן בידך עד שיבאו לידי גזבר.

א שנינו במשנתנו כי יש חומר (חומרה) בדין כסוי שאינה קיימת בדין שילוח הקן. שהרי כיסוי הדם נוהג בין בחיה ובין בעוף, וכמו כן הריהו נוהג בין בבעל חיים המזומן לפניו ובין בזה שאינו מזומן, ואילו מצות שילוח הקן אינה נוהגת אלא בעוף ולא בחיה, ודווקא בעוף שאינו מזומן לפניו. ובענין זה מביאים עוד, תנו רבנן [שנו חכמים בברייתא] על הנאמר בשני פסוקי פרשיית שילוח הקן "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך (דברים כב, ו—ז): מה תלמוד לומר (מלמדנו הנאמר) בכתוב זה בפרטיו? ומסבירים: לפי שנאמר בפסוק השני "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך", ובא כפל הלשון "שלח תשלח" להורות על השתדלותו היתירה של האדם בקיום מצוה זו — יכול יהא הדין שצריך האדם שיחזור (יסתובב) בהרים וגבעות בחיפושים אחר קן, כדי שימצא קן ויקיים מצוה זו? לכך תלמוד לומר בתחילת הפרשייה "כי יקרא" — רק בקן המאורע (שהזדמן) לפניך נאמרה המצוה, ואין אדם צריך לחפש אחר קן לקיים מצווה זו. ומן הכתוב "קן" למדים אנו כי המצוה נאמרה בקן מכל מקום (כל שהוא), שאף בזה שיש בו רק אפרוח אחד או ביצה אחת אמורים הדברים. ומן הכתוב "צפור" למדים אנו כי המצוה נאמרה דווקא בצפור טהורה ולא בטמאה. ועוד, מן הכתוב "לפניך" יש ללמוד כי נוהגת המצוה בקן המזדמן ברשות היחיד, כגון פרדס ושדה שאינם שמורים (שאין הקן הנמצא בהם נקנה לבעלי הפרדס והשדה). ובא הכתוב "בדרך" ללמדנו כי נוהגת המצוה בקן הנמצא ברשות הרבים. ובאשר לדינו של הקן הנמצא באילנות מנין לנו שאף הוא בכלל המצוה? לכך תלמוד לומר "בכל עץ". ובדינו של קן הנמצא בבורות שיחין ומערות מנין לנו שאף הוא חייב בשילוח? לכך תלמוד לומר "או על הארץ" שחייב הקן בכל האופנים בו הוא נמצא על הארץ. ושואלים: וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר, שמן הכתוב "בכל עץ או על הארץ" למדים שחייבים בשילוח הקן בכל האופנים, מעתה תחילת הכתוב "לפניך בדרך" למה לי? ומשיבים: לומר לך: מה דרך מתאפיינת היא בכך שאין קנו בידך (שאינו מזומן ואינו קנוי לך), אף כל אופן אחר הריהו חייב בשילוח הקן דווקא בזמן שאין קנו בידך, מכאן אמרו חכמים כי יוני שובך ויוני עלייה שקננו בטפיחין (בכוכים קטנים בקירות) ובבירות (דירות ומגדלי עיר), ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדס — חייב בשילוח, שאין כל אלה בכלל "קנו בידך". אבל אם קננו בתוך הבית, וכן יוני הרדסיאות — הריהו פטור משילוח.**

ב ומבררים את דברי הברייתא, אמר מר [החכם] בברייתא: מה דרך שאין קנו בידך, אף כל שאין קנו בידך. ושואלים: הא [לימוד זה] למה לי? והלוא מ"כי יקרא" נפקא [יוצא, נלמד הדבר], שהביטוי "כי יקרא" כוונתו פרט למזומן! ומוסיפים: ועוד, "לפניך" למה לי? אלא הכתוב "לפניך" בא לאתויי [להביא, לרבות] את אלה שהיו בתחילה לפניך ואחר כך מרדו וברחו למקום אחר, ושם קיננו. ומה שנאמר "בדרך" — הרי זה בא ללמד כדברי רב יהודה שאמר בשם רב, שכן אמר רב יהודה אמר רב: מצא קן בים, וכגון ששטף הים את האילן, והיה קן בראש האילן — הריהו חייב בשילוח, וטעם הדבר, שכן נאמר "כה אמר ה' הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה" (ישעיה מג, טז), הרי שהלשון "דרך" משמשת אף בים. ושואלים: אלא מעתה אם מצא קן פורח בשמים, וכגון עוף הנושא קן באויר, דכתיב [שכן נאמר] בעוף "דרך הנשר בשמים" (משלי ל, יט), הכי נמי דמיחייב [כך גם כן תאמר שהוא חייב] בשילוח הקן! ומשיבים: אין זו קושיה, כי באשר לשמים, "דרך נשר" איקרי [נקרא], ואילו "דרך" סתמא לא איקרי [סתם אינו נקרא], אבל דרך בים נקראת "דרך" סתם.

ג אמרי ליה [אמרו לו] פפונאי (בני המקום הנקרא פפוניא) לרב מתנה: מי שמצא קן בראשו של אדם מהו לענין שילוח הקן, האם אף זה בכלל הכתוב "על הארץ"? יכול אף — ערכין משהפרישן יפטר? תלמוד לומר ונתן את הערכך קדש — אין ערכין קדושין עד שעת נתינה. וקרא הכי מדרשינן: "ותשב לו הכהן למקדיש את שדה מקנה את מכסת הערכך", ושבקיה. והאי "את הערכך" קאי אערכין, דאילו בפדיון הקדש כתיב לעיל מיניה "והיה לו", בלא שום נתינה. הכי גרסינן לפי שנאמר שלח תשלח — שתי פעמים, שומע אני לחזור אחר המצוה הזאת עד שתצא לידו. תלמוד לומר כי יקרא במאורע — הכתוב מדבר, לכשיקרא. קן מכל מקום — אפילו באפרוח אחד או בביצה אחת, כדתנן במתניתין. צפור טהורה ולא טמאה — לקמן מפרש לה רבי יצחק: "עוף" — משמע בין בטומאה בין בטהור, אבל "צפור" — לא תשכחן בטומאים אלא בטהוריים. לפניך — משמע ברשות היחיד, כגון בפרדס ובשדה שאינה משתמרת, דלא קניא ליה מארו, דלאו מזומן הוא. בדרך — להביא רשות הרבים. שאין קנו בידך — אין קן מזומן לך, ואין קנוי לך. יוני שובך — ויוני מדבריות שקננו בשובך. ובשלהי פרקין פריך: הא כיון דמלרו קונה לו הביצים, מזומן הוא! טפיחים — שנותנין בהן קדרות קטנות בחומה, וקורין בוייל"ש. ובבירות — דירות ומגדל עיר. שקננו בפרדס — שמרדו, דהשתא אין קנו בידך. ועוד לפניך למה לי — משום רשות היחיד דפרדס, הואיל וסופנו לרבות את הכל? אלא לפניך — מיבעי ליה לחייב את שהיו כבר שלו ומרדו. בדרך — נמי מיבעי ליה לכדרב יהודה. קן בים — שששטף הים את האילן, והיה קן בראשו — חייב נשלח, היה נמי איקרי "דרך". קן בשמים — עוף נושא קן באויר. דרך סתמא לא איקרי — אבל יש איקרי "דרך" סתמא, "הנותן בים דרך".

מסורת הש"ס

א. ילקו"ש תורה תרעח.
ב. מדרש תנאים לדברים כב, ו. ספרי דברים פי' רכז. ילקו"ש תורה תתקל.
ג. מדרש תנאים לדברים שם. תוספתא חולין פ"י, הי"ג. ב"מ קב,א. חולין קמא,ב.

גרסות

הערכך וגו' חולין בכתה"י: **הערכך ביום ההוא קדש לה' חולין הן בידך.**
לידי גזבר יש בכתה"י: **לידי הגזבר.**
דאף על גב דלא אמר עלי יש בכתה"י: **דאע"ג דאמר ערכי עלי** ויש: **אע"ג דלא אמר עלי.**
הערכך חולין הן בידך עד שיבאו לידי גזבר בכתה"י: **הערכך.**
שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך יכול יש בכתה"י: **שלח תשלח יכול** וכן יש: **שלח תשלח את האם יכול** ובילקוט: **שלח תשלח וגו' יכול.**
וגבעות כדי שימצא קן בכתי"מ: **ובגבעות עד שימצא קן וישלחנה.**
קן מכל מקום צפור טהורה ולא טמאה בכתי"מ: **קן קן מ"מ צפור טהור ולא טמ'.**
וכי מאחר שסופנו בכתי"מ: **ומאחר שסופנו.**
לפניך בדרך למה לי בכתה"י: **מה ת"ל לפניך בדרך.**
שאין קנו בכתי"מ: **שאין קנוייו.**
שקננו בטפיחין ובבירות בכתה"י: **וצפרין שקננו בטפיחין ובבורות.**
חייב בשילוח אבל קננו בכתה"י: **חייב לשלח קננו.**
הדרסיאות פטור משילוח בכתי"מ: **הרדיסיאות פטור מלשלח.**
הא למה לי מכי בכתי"מ: **ל"ל מכי.**
אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב בכתה"י: **דאמר רב יהודה.**
מצא קן בים חייב בשילוח בכתה"י: **המוצא קן בים חייב לשלח.**
הנותן בים דרך וגו' בכתה"י: **הנותן בים דרך.**
דרך נשר במקרא: **דרך הנשר.**
דמיחייב בשילוח הקן דרך נשר בכתי"מ: **דמיחייב דרך נשר.**
פפונאי לרב מתנה בכתי"מ: **פפונאי לרב פפא** ויש בכתה"י: **פפונאי לרב יהודה.**

החיים

בורות שיחין ומערות

ההבדל בין אלה הוא שהבור הוא צר ועגול, השיח — ארוך וצר, והמערה היא כעין בור שיש לו תיקרה.

יוני שובך

בתקופת המשנה והתלמוד היו דרכים שונות של טיפול ביונים. אמנם היו "יוני הדריסאות" (או "הרדיסאות") שהיו יוני בית לכל דבר, וגידולן ומזונן היה על בעל היונים. רוב היונים היו יוני שובך, כלומר, יונים שבעל הבית נתן להם מקום בביתו או בחצירו בשובך העשוי לכך. יונים אלה היו בעצם יוני בר שדרו בתוך חצירו של אדם, והיו מוצאות להן את מזונן בעצמן, אלא שבעל השובך היה צד מזמן לזמן את היונים הבוגרות או את הגוזלים, ומשום כן בעלותו עליהן היתה רק ענין של דרכי שלום, ולא בעלות קניינית גמורה.

טפיחין

הטפיח (ולפעמים הריהו נקרא בקיצור לשון: טפי) הריהו כלי המשמש לגוזלים, אם לשאיבתם (כדלי קטן השואב מים מן הבור), ואם לאיחסונם. הטפיח עשוי לרוב מחרס, ומתאפיין בשוליים צרים.

העולם

פפונאי

פפונאי הם בני העיר פפוניא שבארץ בבל. עיר זו שכנה בין פומבדיתא למחוזא, ואפשר שהיא נקראת על שם הנהר פפא. עיר זו היתה עירם של החכמים רב מתנה ורב בר יעקב (שיש והוא נקרא "פפונאי" על שם עירו. ב"ק נד,ב).

***בוייל"ש** מן הצרפתית העתיקה boiles — כוכים קטנים בקירות המשמשים את היונים לקינון.

עיונים

תלמוד לומר ונתן את הערכך כתב רש"י שכן נאמר בכתוב "וחישב לו הכהן את מכסת הערכך עד שנת היובל ונתן את הערכך ביום ההוא קודש לה'" (ויקרא כז, כג) — שאף שהפסוק עוסק במקדיש שדה מקנה (שם פסוקים כב—כד), מכל מקום בחלקו השני הריהו עוסק בעניינו של הנודר לתת את ערכו, והלשון "הערכך" האמור בפעם השנית בפסוק היא בעניינו של זה הנודר.

והטעימו את הדבר, שכן הלשון "ונתן" (המורה שאין הקדושה חלה אלא בשעה שהגיע הדבר לידי הגזבר) הנאמר בחלקו השני של הפסוק אמור רק בערכין, ולא בפדיון הקדש שבו נאמר "ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו" (שם טו), והכתוב "והיה לו" מורה שמתקדש כסף הפדיון מיד, ובטרם הגיע לידי הגזבר.

חולין עד שיבאו לידי גזבר שכן מן הכתוב "ונתן" למדים אנו כי רק משעה שנתן את מעות ערכו לגזבר נפטר מאחריותו. ומכל מקום יתכן כי יכול אדם להפריש מעות כתשלום נדרו ואף שאין זה נחשב כבר עתה כמי שפרע את נדרו, כיון שלאחר מכן יתן אותן לגזבר ההקדש קדושה חלה כבר עכשיו על המעות הללו, אף שמסוגייתנו משמע שאין הקדושה חלה אלא משיגיעו המעות לידי הגזבר (קה"י). אכן כתב רש"י בסנהדרין (טו,א) בה נאמר שיש אפשרות להתפיס מטלטלין לנדרי ערכין, שזה שאמר "ערכי עלי" והיו לו מטלטלין ואמר ש"הרי אלו לערכי" — חלה עליהם קדושה, שלא כדברי סוגייתנו. ועוד כתבו אחרונים כי הגם שפירש רש"י (בעמוד הקודם) כי הכל נחשבים הם כגזבר להקדש — לא נאמרו הדברים אלא לענין קדשי בדק הבית, ולא לענין ערכין, ואין בהפרשת המעות לערכין להחשיבן כמי שבאו לידי הגזבר (משנת יעבץ).

חומר בכסוי וכו' החומרה במצות כיסוי דם שאינה נוהגת במצות שילוח הקן, שהרי כיסוי הדם נוהג בחיה ובעוף, וכן במזומן ובשאינו מזומן, בעוד ששילוח הקן אינו נוהג אלא בעוף ואינו נוהג אלא בשאינו מזומן. ושאלו התוס' מדוע לא שנו צד חומרה שיש בכיסוי הדם על פני שילוח הקן, והוא שכיסוי הדם נוהג בין בזכרים בין בנקבות, בעוד ששילוח הקן אינו נוהג אלא בנקבות.

ויש שכתבו שלא נמנתה חומרה זו, משום שאין זה דבר פסוק ומוחלט שמצות שילוח הקן אינה נוהגת בזכרים. שהרי יש אופן, בזכר של קורא (שדרכו לדגור על הביצים, כנקבה), שנחלקו חכמים בדינו במשנתנו (מלא"ש, ריעב"ץ, וכן הוא ברמב"ן, רשב"א, ריטב"א ור"ן).

יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן ועל כך השיבו כי בא הכתוב "כי יקרא" להורות שאין המצווה אלא במאורע לפניך. ומכאן הסיקו אחרונים כי אם פגע אדם בקן, הריהו חייב בשילוח בכל האופנים, גם אם אין הוא חפץ באפרוחים או בביצים. שהרי לא מיעטה התורה אלא שאין אדם חייב לחזור אחר הקן, אבל אם כבר פגע בקן — הריהו חייב (חוו"י).

ואחרים חלקו בדבר ואמרו כי אלמלא הכתוב "כי יקרא" היה מקום לומר כי חייב אדם לחזור בהרים ובגבעות כדי לקיים מצות שילוח הקן פעם אחת בחייו. ולכך בא הלימוד להורות שאין הוא חייב בכך. ואולם אין הדברים אמורים אלא במי שחפץ לקחת את האפרוחים או את הביצים. ואילו זה שאינו חפץ לקחתם אינו מחוייב במצות שילוח האם (חזו"א).

מצא קן בראשו של אדם מהו והכריע רב מתנה בהסתמך על הכתוב "ואדמה על ראשו" כי אף זה בכלל "על הארץ" וחייב בשילוח הקן. אכן דנו המפרשים מדוע בני פפוניא שאלו את שאלתם בקן הנמצא בראשו של אדם ולא בקן הנמצא בראשו של בעל חיים העומד על הארץ. ויש שאמרו כי אמנם שאלת בני פפוניא, כמו גם הכרעת רב מתנה אינם אלא בבני אדם, ולא בבעלי חיים. וכן עולה מדברי רש"י, שהרי הטעים את תשובת רב מתנה כי מאחר ורואים אנו כי אין השם "אדמה" פוקע מזו שבראשו של אדם, אף שניתקה ממקורה, הרי זה משום שהאדם עצמו נחשב כאדמה, ולכך הקן נחשב כנמצא "על הארץ".

אכן כתב הרמב"ם (הלכות שחיטה פי"ב הי"ז) שהוא הדין בכל בעלי החיים. ואחרונים כתבו כי מלכתחילה לא נשאלה השאלה לבני פפוניא ביחס לבעלי חיים, שהרי פשוט הוא שנחשבים הם כאדמה, והקן שבראשם הוא בכלל "על הארץ". וכל השאלה היתה רק ביחס לאדם, שיש בו נשמת ה' בקרבו, ואין עיקרו בארץ. ולכך היה ספק להם האם הקן הנמצא בראשו מוגדר כ"על הארץ". והביא להם רב מתנה ראיה מן הכתוב שאף באדם הרי זה בכלל "על הארץ" (חת"ס).

אורח ההלכה

בערכין... דלא אמר עלי המפריש ערכו או דמיו ונגנבו או אבדו, אף על פי שלא אמר "עלי" — חייב באחריותן, עד שיגיעו ליד הגזבר. כרב המנונא. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ג הי"ג).

לפניך... בדרך... באילנות... בבורות בכל מקום שימצא את הקן, בין באילן, בין בארץ, או בבורות שיחין ומערות, או בים, או בראשו של אדם, או בראש שאר בעלי חיים, בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד — הריהו חייב לשלח את האם. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פי"ג הי"ז. שו"ע יו"ד רצב, ג).

יוני שובך ויוני עלייה שקננו בטפיחין ובבירות ואווזין ותרנגולין שקננו וכו' שילוח הקן אינו נוהג אלא בעוף טהור שאינו מזומן, כגון יוני שובך ועלייה ועופות שקיננו בפרדס, אבל המזומן, כגון אווזים ותרנגולים ויונים שקיננו בבית — אינו חייב לשלח. כמשנה. (רמב"ם שם ה"ח. שו"ע שם סעיף ב).

מצא קן בים מצא קן בים — הריהו חייב לשלח את האם. כרב יהודה בשם רב. (רמב"ם שם הי"ז. שו"ע שם סעיף ג).

מצא קן בראשו של אדם מצא קן בראשו של אדם — הריהו חייב לשלח את האם. כרב יהודה בשם רב. (רמב"ם שם. שו"ע שם).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

ואדמה על ראשו — אף על פי שהיה נראשו, לא אבדה את שמה, שמע מינה: אדם גופיה אדמה הוא, מדלא אבדה את שמה, דלא קרייה "עפר". והשתא נמי "על האדמה" קריינא ביה. ועוד זה שאלו ממנו — מנין למשה רמז קודם שנולד שסופו לבא? בשגם הוא — "בשגם" בגימטריא כמו "משה". וכתיב שם "והיו ימיו מאה ועשרים שנה", וכך היו ימי חיי משה. כלומר, עתיד לבא, בשגם משה מן הנולדים וכן ימיו. מנין — למעשה המן? המן העץ — יתלה על העץ. למעשה אסתר — "הסתר אסתיר" — בימי אסתר יהיה הסתר פנים, ומצאוהו צרות רבות ורעות. מנין — לגדולת מרדכי? מר דרור — וקרי ליה רשע לבשמים, לצדיקים ואנשי כנסת הגדולה. חד תני — הדרסיאות, וחד תני הרדסיאות. הורדוס — התחיל להתעסק בגדולן. לדידי חזיין לי — הנך שנשאלו מבני ביתם של יוני הורדוס. וקיימא שית סרי דרי — שש עשרה שורות. בפתי מילא — כל שורה ארכה ברחב מיל, ואמרן "קירי, קירי" — "אדוני, אדוני". "קירי" — הוא לשון אדון, "בירי" — הוא עבד, כדאמר בעירובין (נג,ב) גבי בני גליל שאין מדקדקים בלשונם: ההוא דאתאי לקמיה (דרבי ינאי) [דדיינא] דבעא למימר "מרי קירי, טבלא הויא לי וגנבוה ממני", ואמרה "מרי בירי, טפלא הויא לי וגנבון מיני". סומא — שוטה, בלא רואה. אימא קירי — כמו שאנו אומרים. אמרה לה — איהי לחברתה. סומא ואימא קירי בירי — לאומו שאת קורא אדון — עבד הוא, על שהיה הוא עבד. אתיוה — עבדיה שנשאלו מעבדי הורדוס ושחטוה. אמר לי רבי חנינא מילין — דברי רוח הן, שלא דברו מעולם. מילין סלקא דעתך — והאמר רב כהנא "לדידי חזי לי", והרי רב כהנא מעיד על הדבר. ואי לאו דקושטא הוא, לא הוה אמר! אלא במילין — על ידי כשפים מלומדות לדבר אותן עופות. עוף משמע בין טמא וכו' — אי הוה כתיב "עוף" — הוה משמע: בין טמא בין טהור, כדכתיב (דברים יד) "כל עוף טהור תאכלו", וכתיב "כל שרץ העוף טמא הוא לכם", וכתיב (ויקרא יא) "תשקצו מן העוף". תא שמע — דהזהיר הכתוב שלא לעשות עבודה זרה דמות צפור, ועל כרחך אטמאים נמי מזהיר, ומהיכא משתמע מיניה? לאו מ"צפור" משתמעי בין טמאין בין טהורין, ו"כנף" — לאתויי חגבים! לא צפור טהורה — משתמעי מיניה, ו"כנף" — לאתויי טמאים וחגבים. תא שמע — המיה וכל בהמה יהללו את שם ה', ועל כרחך לפרים טמאים נמי משתמעי קמיה, ומהיכא אדכריהו דוד? לאו מ"צפור", ו"כנף" — לאתויי חגבים!

תוספות

דאי משום דכתיב "על הארץ" — אם כן לא ליכתוב "בדרך" ולשתוק מ"על הארץ"! ומיהו "על הארץ" איצטריך למעוטי נשר בשמים. אבל קשה: דאם כן, מאי פריך בסמוך "מצא קן בשמים, הכי נמי דמחייב?", ומאי קושיא, הא כתיב "על הארץ"! ונראה: דפריך דקן בשמים נחייב מ"בדרך" ומ"על הארץ" נמעט שבים, במה ראית.

תא שמע תבנית כל צפור כנף וגו' — ואם תאמר: והא כתיב (תהלים יא) "איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור"? יש לומר: דפשיטא דדוד לעוף טהור היה מדמה עצמו. וכן (שם קכד) "כצפור נמלטה מפח יוקשים", (ישעיה לא) "כצפרים עפות". ואם תאמר: והא כתיב (תהלים פד) "גם צפור מצאה בית", דאיירי נמי בטמא! דאטו טהור מצא, טמא לא מצא?! ומיהו אפשר דמיירי בטהור, כדמוכח סיפא דקרא, דכתיב "ודרור קן לה", וצפור דרור היא טהורה, כדמוכח ב"אלו טריפות" (חולין סב,א). והא דכתיב (תהלים קד) "אשר שם צפרים יקננו חסידה" וגו' — אפשר דבכלל חסידה הם כל הטמאים, ו"צפרים" היינו טהורה.

אָמַר: "וְאַדָּמָה עַל רֹאשׁוֹ". [ד]מִשֶּׁה מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? "בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר". [ה]הָמָן מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? "הֲמִן הָעֵץ". אֶסְתֵּר מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? "וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר". מָרְדְּכַי מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב [ו]"מָר דְּרוֹר" וּמְתַרְגְּמִינַן: מִירָא דְּכִיָּא.

ד "וְאֵיזֶהוּ שֶׁאֵינוֹ מְזוּמָּן" וכו'. רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן. חַד תָּנֵי הַדְרְסִיאוֹת, וְחַד תָּנֵי הַרְדְּסִיאוֹת. מַאן דְּתָנֵי הַרְדְּסִיאוֹת — עַל שֵׁם הוֹרְדּוֹס, וּמַאן דְּתָנֵי הַדְרְסִיאוֹת — עַל שֵׁם מְקוֹמָן. אָמַר רַב כָּהֲנָא: לְדִידִי חַזְיָין, וְקַיְימָן שִׁיתְסַר דָּרֵי בְּפָתֵי מִילָא, וַהֲוָה קָרָא "קִירִי קִירִי". הֲוָה חַד מִינַּיְיהוּ דְּלָא הֲוָה קָרֵי "קִירִי קִירִי", אָמְרָה לָהּ חֲבֵרְתָּהּ: סוּמָא, אִמְרִי "קִירִי קִירִי"! אָמְרָה: סוּמָא, אִמְרִי "קִירִי בִּירִי"! אַתְיוּהּ וּשְׁחָטוּהָ. [ז]אָמַר רַב אַשִׁי, אָמַר לִי [רַבִּי] חֲנִינָא: מִילִּין. מִילִּין סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: בְּמִילִּין.

ה "עוֹף טָמֵא פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ". מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: [ח]דַּאֲמַר קְרָא "כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ". "עוֹף" — מַשְׁמַע לָן בֵּין טָהוֹר בֵּין טָמֵא. "צִפּוֹר" — טָהוֹר אַשְׁכַּחַן דְּאִיקְרֵי "צִפּוֹר", טָמֵא לָא אַשְׁכַּחַן דְּאִיקְרֵי "צִפּוֹר". תָּא שְׁמַע: "תַּבְנִית כָּל צִפּוֹר כָּנָף", מַאי לָאו: "צִפּוֹר" — בֵּין טָהוֹר בֵּין טָמֵא, "כָּנָף" — חֲגָבִים! — לָא "צִפּוֹר" — טָהוֹר, "כָּנָף" — טָמֵא וַחֲגָבִים. תָּא שְׁמַע: "הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף". מַאי לָאו: "צִפּוֹר" — בֵּין טָהוֹר בֵּין טָמֵא, וְ"כָנָף" — חֲגָבִים? — לָא, "צִפּוֹר" — טָהוֹר, "כָּנָף" — טָמֵא וַחֲגָבִים. תָּא שְׁמַע: "כֹּל צִפּוֹר כָּל כָּנָף", מַאי לָאו כִּדְמַקְשִׁינַן? — לָא, כִּדְמְשַׁנֵּינַן. תָּא שְׁמַע: "וְאַתָּה בֶן אָדָם... אֱמֹר לְצִפּוֹר כָּל כָּנָף", מַאי לָאו כִּדְאַקְשִׁינַן? — לָא, כִּדְשַׁנֵּינַן. תָּא שְׁמַע: מִינֵּיהוּ דְּלָא הוה קְרֵי "קִירִי קִירִי", אמרה לה חברתה: סומא [ט]אמרי "קִירִי בִּירִי" [אדוני, עבד"], שאין זה המלך אלא עבד הוא. אתיוה [הביאוה] ושחטוה, משום שדיברה כנגד המלך. אמר רב אשי, אמר לי ר' חנינא: אלה מילין [דברים סתם], דברי הבאי, שלא היה כן. ותוהים על דבריו: מילין סלקא דעתך [דברים סתם יעלה על דעתך] לומר על דברי רב כהנא המעיד שכך ראה בעצמו? אלא כך אימא [אמור] את דברי ר' חנינא: במילין [בכשפים] נעשו הדברים על ידי היונים הללו.

ה ועוד שנינו במשנתנו כי עוף טמא פטור מלשלח. ושואלים: מנא הני מילי [מנין הדברים הללו]? אמר ר' יצחק: שכן אמר קרא [הכתוב] במצות שילוח הקן "כי יקרא קן צפור לפניך", ולא נאמר "כי יקרא קן עוף לפניך", כי "עוף" משמע לן [משמעו, שימוש הלשון לנו] הוא בין זה שהוא טהור בין זה שהוא טמא. בעוד שהמלה "צפור" — במובן של עוף טהור אשכחן דאיקרי [מצאנו שנקרא] "צפור", אך במובן של עוף טמא לא אשכחן דאיקרי [לא מצאנו שנקרא] "צפור". ודנים בקביעה זו, תא שמע [בוא ושמע] ממה ששנינו על הכתוב באזהרה על עשיית פסל "תבנית כל צפור כנף" (דברים ד, יז), מאי לאו [האם לא] כוונת הפסוק בכפל הלשון "צפור כנף" לומר "צפור" — בין עוף טהור בין עוף טמא, "כנף" — בא לרבות גם חגבים, ושלא כדברי ר' יצחק! ודוחים: לא, כוונת כפל הלשון לומר כי "צפור" — הכוונה לעוף טהור, "כנף" — הכוונה לעוף טמא וחגבים. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] ראיה בענין זה מן הכתוב המכריז על ההלל לה' הבא מכל היקום "החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף" (תהלים קמח, י), מאי לאו [האם אין] הכוונה בכפל הלשון "צפור כנף" לומר כי "צפור" — עוף בין טהור בין טמא, ו"כנף" — הכוונה לחגבים, ושלא כדברי ר' יצחק! ודוחים: לא, כוונת כפל הלשון לומר כי "צפור" — עוף טהור, "כנף" — עוף טמא וחגבים. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] ראיה בענין זה ממה ששנינו על הפסוק הנאמר בבאים לתיבת נח "כל צפור כל כנף" (בראשית ז, יד), מאי לאו כדמקשינן [האם לא כמו שהקשינו מקודם], ש"צפור" משמעו בין עוף טהור ובין עוף טמא, ו"כנף" משמעו חגבים. ומשיבים: לא, כוונת הפסוק כדמשנינן [כמו שתירצנו מקודם] ש"ציפור" משמעו דווקא עוף טהור, ו"כנף" משמעו עוף טמא וחגבים. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] ראיה בדבר ממה ששנינו על הכתוב במלחמת גוג ומגוג לעתיד לבוא "ואתה בן אדם כה אמר ה' אלקים אמור לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו ובואו" (יחזקאל לט, יז), מאי לאו כדאקשינן [האם לא כמו שהקשינו מקודם], ש"צפור" משמעו בין עוף טהור ובין עוף טמא, ו"כנף" משמעו חגבים. ומשיבים: לא, כוונת הפסוק כדמשנינן [כמו שתירצנו מקודם] ש"ציפור" משמעו דווקא עוף טהור, ו"כנף" משמעו עוף טמא וחגבים. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] ראיה בדבר ממה ששנינו על הכתוב

אמר להם בתשובה: הריהו חייב בשילוח, שכן נאמר "ואדמה על ראשו" (שמואל ב טו, לב), ולא אמר "ועפר על ראשו", ללמד שנחשב הדבר כאדמה, והריהו כאילו אמר על הארץ. ועוד שאלו אותו: משה רבינו מן התורה קודם שנולד, מנין לנו שסופו לבוא לאחר מכן? השיב להם רב מתנה: שכן נרמז בכתוב "ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה" (בראשית ו, ג), והמלה "בשגם" היא בגימטריא "משה", ואכן משה חי מאה ועשרים שנה, כנאמר בפסוק זה. ועוד שאלו את רב מתנה: רמז למעשה שאירע בהמן מן התורה מנין לנו? השיב להם: שכן נאמר לאחר חטא עץ הדעת "המן העץ אשר ציויתיך לבלתי אֲכָל ממנו אכלת" (שם ג, יא). ועוד שאלוהו רמז למעשה אסתר מן התורה מנין לנו? השיב להם: שכן נאמר "והרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים" (דברים לא, יז—יח). ועוד שאלו פפונאי את רב מתנה: רמז למרדכי מן התורה מנין לנו? השיב להם: דכתיב [שכן נאמר] בדרך עשיית שמן המשחה "ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור" (שמות ל, כג), ומתרגמינן [ואנו מתרגמים]: מירא דכיא, והרי זה כשם "מרדכי".

ד ועוד שנינו במשנתנו כי איזהו קן הנחשב כמי שאינו מזומן? כגון אווזים ותרנגולים שקננו בפרדס. אבל אם קננו בבית, וכן יוני הרדסיאות הריהו פטור משילוח. ובענין יוני הרדיסאות מביאים מדברי ר' חייא ור' שמעון, חד תני [אחד מהם היה שונה] במשנתנו את הלשון "יוני הדרסיאות", וחד תני [ואחד מהם היה שונה] את הלשון "יוני הרדסיאות". ומסבירים: מאן דתני [מי שהיה שונה] "יוני הרדסיאות" — על שם הורדוס, המלך, שהתעסק בגידול יונים אלה, ולכך נקראו על שמו. ומאן דתני [ומי שהיה שונה] "יוני הדרסיאות" — נקראו כן היונים על שם מקומן. אמר רב כהנא: לדידי חזיין [אני עצמי ראיתי אותן, את היונים הללו], וקיימן שיתסר דרי בפתי מילא [והיו עומדות בשש עשרה שורות ברוחב מיל], והוה קרא "קירי, קירי" [והיו קוראות "אדוני, אדוני"]. הוה חד [היתה אחת מהן שלא היתה קוראת "אדוני, אדוני"], אמרה לה חברתה: סומא [עיוורת, טיפשה], אמרי "קירי, קירי" ["אדוני, אדוני"], שלא תיענשי על שאין את מקבלת אדנותו של המלך! אמרה לה האחרת: סומא [עיוורת, טיפשה], אמרי את "קירי בירי" ["אדוני, עבדי"], שאין זה המלך אלא עבד הוא. אתיוה [הביאוה] ושחטוה, משום שדיברה כנגד המלך. אמר רב אשי, אמר לי ר' חנינא: אלה מילין [דברים סתם], דברי הבאי, שלא היה כן. ותוהים על דבריו: מילין סלקא דעתך [דברים סתם יעלה על דעתך] לומר על דברי רב כהנא המעיד שכך ראה בעצמו? אלא כך אימא [אמור] את דברי ר' חנינא: במילין [בכשפים] נעשו הדברים על ידי היונים הללו.

ה ועוד שנינו במשנתנו כי עוף טמא פטור מלשלח. ושואלים: מנא הני מילי [מנין הדברים הללו]? אמר ר' יצחק: שכן אמר קרא [הכתוב] במצות שילוח הקן "כי יקרא קן צפור לפניך", ולא נאמר "כי יקרא קן עוף לפניך", כי "עוף" משמע לן [משמעו, שימוש הלשון לנו] הוא בין זה שהוא טהור בין זה שהוא טמא. בעוד שהמלה "צפור" — במובן של עוף טהור אשכחן דאיקרי [מצאנו שנקרא] "צפור", אך במובן של עוף טמא לא אשכחן דאיקרי [לא מצאנו שנקרא] "צפור". ודנים בקביעה זו, תא שמע [בוא ושמע] ממה ששנינו על הכתוב באזהרה על עשיית פסל "תבנית כל צפור כנף" (דברים ד, יז), מאי לאו [האם לא] כוונת הפסוק בכפל הלשון "צפור כנף" לומר "צפור" — בין עוף טהור בין עוף טמא, "כנף" — הכוונה לעוף טמא וחגבים. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] ראיה בענין זה מן הכתוב המכריז על ההלל לה' הבא מכל היקום "החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף" (תהלים קמח, י), מאי לאו [האם אין] הכוונה בכפל הלשון "צפור כנף" לומר כי "צפור" — עוף בין טהור בין טמא, ו"כנף" — הכוונה לחגבים, ושלא כדברי ר' יצחק! ודוחים: לא, כוונת כפל הלשון לומר כי "צפור" — עוף טהור, "כנף" — עוף טמא וחגבים. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] ראיה בענין זה ממה ששנינו על הפסוק הנאמר בבאים לתיבת נח "כל צפור כל כנף" (בראשית ז, יד), מאי לאו כדמקשינן [האם לא כמו שהקשינו מקודם], ש"צפור" משמעו בין עוף טהור ובין עוף טמא, ו"כנף" משמעו חגבים. ומשיבים: לא, כוונת הפסוק כדמשנינן [כמו שתירצנו מקודם] ש"ציפור" משמעו דווקא עוף טהור, ו"כנף" משמעו עוף טמא וחגבים. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] ראיה בדבר ממה ששנינו על הכתוב

מסורת הש"ס

ד. בראש"ר פכ"ו, ו. מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה בראשית אות כז. פרדר"א פל"א. ילקו"ש תורה מד, מה, מו. ילקו"ש נ"ך ר.

ה. אסת"ר פ"ט, ב. ילקו"ש תורה מו.

ו. מגילה י,ב. ילקו"ש תורה מו, שפז. ילקו"ש נ"ך תפד.

ז. ע"ז לח,ב.

ח. ספרי דברים כב, ז, פי' רכח. ירושלמי נזיר פ"א ה"א.

גרסות

אמר ואדמה על ראשו בכתה"י: **אמר להו ואדמה על ראשו.**

משה מן התורה מנין בשגם הוא בשר המן מן התורה מנין המן העץ אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דרור התורה שנא' מנין למשה מן התורה מנין המן העץ אשר ציויתיך מנין לאסתר מן התורה שנא' ואנכי הסתר אסתיר מנין למרדכי מן התורה שנא' מר דרור.

רבי חייא ורבי שמעון בכתה"י: **ר' חייא ור' שמעון ברבי.**

הדרסיאות... ומאן דתני הדרסיאות בכתה"י: **הרדסאות... ומאן דתני הרדיסות** ויש בכתה"י: **הרדוסיאות... ומאן דתני הרדיסיאות** וכן: **הרדוסיאות... ומאן דתני דהרסיאות** וכן: **הדרסיות.. ומאן דתני הדרסות** ועוד: **הדריות ומאן דתני הדסיות.**

הורדוס בכתה"י: **הירודוס.**

לדידי חזיין בכתה"י: **לדידי חזיין לי.**

והוה קרא קירי קירי בכתה"י: **ואמרן קירי קירי.**

הוה חד מינייהו דלא הוה קרא קירי קירי אמרה לה חברתה סומא אמרי קירי קירי אמרה סומא אמרי קירי בירי בכתה"י: **הוה דלא ידעת אמרה לחברתה סומא קירי בירי.**

אלא אימא במילין בכתה"י: **אלא במילין.**

אמר רבי יצחק דאמר קרא בכתה"י: **דא"ק.**

קן צפור לפניך עוף משמע לן בין טהור בין טמא צפור טהור אשכחן דאיקרי צפור טמא לא אשכחן דאיקרי צפור בכתה"י: **קן צפור משמע בין טמא בין טהור צפור אשכחן דאיקרי טהור טמא לא אשכחן דאיקרי.**

טמא וחגבים בכתה"י: **טמאין וחגבין.**

צפור בין טהור בין טמא בכתה"י: **צפור בין טמא בין טהור.**

תא שמע כל צפור כל כנף מאי לאו כדמקשינן לא כדמשנינן בכתה"י חסרות מלים אלה.

כדשנינן תא שמע בכתה"י: **כדשנינן ת"ש ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף מאי לאו כדאקשינן לא כדאשנינן ת"ש תחותוהי תטלל חיות ברא.**

לשון

מילא

המיל (מילא, בארמית) הינו שיעור מרחק כשמה של מידת מרחק רומאית הקרובה אליה (ומועטה ממנה במקצת), והריהי מידת מרחק של אלפיים אמה, ושיעורה הוא 960 — 1152 מטרים.

עיונים

משה מן התורה... המן... אסתר... מרדכי כתב המהרש"א כי כל השמות הללו הינם שמות זרים, שנקראו על ידי זרים ומשמשים בלשון זר. שהרי בת פרעה היא שקראתו "משה", וכן השמות המן ואסתר ומרדכי הריהם שמות פרסיים והיה מקום לומר כי אין אלה שמותיהם העיקריים, ושמות אחרים היו להם: שמשה נקרא אביגדור, טוביה (ויק"ר פ"א, ג, ויעויין עוד שם בשאר שמותיו), ואסתר נקראה הדסה (אסתר ב, ז), ומרדכי נקרא פתחיה (מנחות סה,א), וגם המן נקרא ממוכן (מגילה יב,ב). לכך אמרו שאין הדבר כן, אלא השמות הללו דווקא (משה, המן, מרדכי ואסתר) הם שמותיהם העיקריים והמיוחדים להם מן התורה.

תא שמע תבנית כל צפור כנף תהו התוס' מדוע לא הביאו כקושיה על דברי ר' יצחק מפסוקים שאין בהם כפל לשון זו "צפור כנף" אלא "צפור" בלבד, שהכוונה בין לעוף טהור ובין לעוף טמא, דוגמת הפסוק "בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור" (תהלים יא, א) שמשווה דוד המלך את עצמו לציפור הנודדת ממקומה, והרי ציפור נודדת הינה בין טהורה ובין טמאה?! והשיבו כי לא שאלו מפסוק זה, שכן ברורה היתה מה תהיה התשובה לשאלה שכזו: כוונת הפסוק דווקא לעוף טהור הנודד, שהרי לא היה דוד המלך משווה את עצמו לעוף שאינו טהור. וכיוצא בזה בפסוקים אחרים כגון "נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים" (שם קכד, ז), ו"צפרים עפות" (ישעיה לא, ה).

אכן הקשו מן הכתוב "גם צפור מצאה בית" (תהלים פד, ד) שאף עוף טמא בכלל, שהרי כל הציפורים מוצאות להן בית, בין הטהורות ובין הטמאות! והשיבו כי אפשר ואף כתוב זה עניינו דווקא בעוף טהור, ומוכח הדבר מהמשכו האומר "ודרור קן לה", וציפור דרור היא ציפור טהורה. וכן בפסוק "אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה" (תהלים קד, יז) יש לומר כי הלשון "צפרים" כוונתה רק לעופות טהורים, וכלל העופות הטמאים הריהם בכלל "חסידה" האמורה בכתוב (תוס').

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com